

Джураєва Олена Олексіївна

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри загальнотеоретичної юриспруденції,
кандидат юридичних наук, доцент

ФІСКАЛЬНА ФУНКЦІЯ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Останнім часом, коли в Україні відбуваються кардинальні трансформаційні процеси в державному механізмі, зміни в політичній та економічній системах суспільства знову актуалізувалася проблема виявлення сутності й соціально-правової природи функцій держави, в тому числі у сфері економіки. Економічна діяльність сучасної держави широка і багатогранна. Сучасна держава активно втручається в економіку, визначає темпи й напрями її зростання, встановлює пропорції між окремими її галузями. Тому не викликає сумнівів необхідність детального аналізу проблем, безпосередньо пов'язаних з поняттям і змістом функцій держави в контексті трансформації їхньої природи, формування нової теорії сервісної й ефективної держави, покликаної надавати публічні послуги, задовольняти потреби суспільства і кожної людини [1, с. 1].

Як зазначає В.Н. Харченко, функціонування моделей державного регулювання економікою вирішальною мірою пов'язане з сукупністю державних заходів з організації управління урядовими витратами й урядовими доходами. Тобто йдеться про фінансову політику. Остання, згідно з сучасним економічним словником, становить частину економічної політики держави та є політикою уряду у сфері оподаткування, державних витрат, державного бюджету і спрямована на забезпечення зайнятості населення і запобігання інфляційним процесів є стрижневою частиною фінансової політики і складовою економічної політики держави [2].

Побудова оптимальної моделі фінансової політики потребує розробки концептуальних основ, конкретних форм і методів довго- і короткострокового впливу. Останні повинні узгоджуватись із соціальними й економічними проблемами держави, можливостями їх вирішення через бюджетно-податкове регулювання та орієнтуватися на історичні, національні, культурні особливості, ступінь участі держави в економіці, розвиненість ринкових відносин. Історична динаміка ролі держави в економіці переконливо свідчить, що ефективність державного регулювання безпосередньо залежить від якості розуміння та застосування принципів формування державних витрат з метою підтримання макроекономічної і макросоціальної рівноваги та використання державою податків для проведення економічної політики.

Важливість цих складових настільки вагома, що фіскальна політика зумовила появу в своєму складі фактично самостійних видів економічної політики, а саме: політики витрат та політики доходів, які мають свої специфічні цілі та завдання, а також методи їх розв'язання. Політику витрат та політику доходів слід охарактеризувати як основу, базу та інструмент державної економічної політики в кожній історичний період. Від цього чинника принципово залежить і ефективність фіскальної політики, і ефективність розв'язання економічних і соціальних проблем у цілому. Умови формування політики витрат і політики доходів мають принципове значення для забезпечення функціонування всієї ринкової економічної системи [3, с. 57–58].

У вітчизняній науковій літературі часто використовується кілька словосполучень (майже тотожних понять), а саме таких як: бюджетно-податкова політика, податково-бюджетна політика, фіскальна політика та ін. У перекладі з англійської мови «fiscal» – фіскальний, фінансовий, фінансовий інспектор. Як відмічено вище дослідники окреслених питань, які аналізують механізм здійснення фіскальної політики, найчастіше, зосереджуються не на політиці в цілому, а на окремих її засобах та заходах. В результаті різногалузевих досліджень зміст фіскальної політики ототожнюється з результатами розробки проблематики щодо організації бюджетного процесу, реорганізації та розбудови податкових органів, механізмів встановлення та збирання податків, видів та структури витрат бюджету, обчислення податкового навантаження для різних галузей народного господарства, підприємств, верств населення тощо. При цьому засоби та заходи з регулювання в сфері фінансово-бюджетній системі та оподаткування практично ототожнюється з фіскальною політикою [4, с. 41].

Слід відзначити, що термін «фіскальна функція держави» у більшості праць із теорії держави і права не згадується – натомість використовується термін «функція оподаткування і фінансового контролю». При цьому одна група авторів (А.М. Головистікова, Ю.А. Дмитрієв, М.М. Марченко, Р.Р. Ромашов, О.Ф. Скакун) відзначає цю функцію серед основних внутрішніх функцій держави, тоді як інша (О.В. Пушняк, В.Д. Ткаченко) відносить її до розряду похідних, вважаючи, що вона є допоміжною щодо економічної та соціальної функцій. За вказаних умов як певний виняток із загального правила виглядає позиція А.А. Іванова і В.П. Іванова, котрі виокремлюють саме фіскальну функцію держави (функцію оподаткування), під якою розуміють «один з найважливіших напрямів діяльності держави, що полягає у формуванні й поповненні державної казни – державного бюджету за рахунок податків, а також передбачених законом фінансових зборів, мит і платежів» [5, с. 167]. Певну специфіку з цього питання має й позиція Л.О. Морозової, яка, в цілому погоджуючись із тим, що функція оподаткування і

фінансового контролю за своєю природою є складовою і навіть допоміжною щодо економічної функції, вважає, що «на перехідних етапах розвитку суспільства, у період його реформування, що супроводжується становленням нових ринкових структур і механізмів, ця функція набуває особливого значення і може бути виокремлена як самостійна» [6, с. 108]. А.С. Піголкін ні про фіскальну, ні про податкову функцію не згадує, проте, розкриваючи зміст економічної функції держави, зазначає: «Одним з ефективних важелів впливу держави на економіку завжди була і залишається податкова система. Обов'язкові платежі – податки, збори, мито – складають основну прибуткову частину державного бюджету. Для контролю за правильністю нарахування податків і своєчасністю їх сплати створюються спеціальні державні органи» [7, с. 105]. Таким чином, автор визнає наявність відповідної складової (підфункції) в межах економічної функції держави.

Виконання державою своїх функцій залежить від обсягу фінансових ресурсів держави, які повинні забезпечити реалізацію державної соціально-економічної політики, оборону та безпеку держави; виконання державних і місцевих програм розвитку й успішного функціонування галузей економіки, охорони здоров'я; зміцнення науково-технічного потенціалу й культури; покращення матеріального становища населення та окремих його груп; підтримку соціально-економічного розвитку регіонів. Державне регулювання економічного і соціального розвитку країни, що здійснюється через державний бюджет, набирає форми бюджетного фінансування. Акумуляцію необхідних фінансових ресурсів у державному бюджеті й забезпечує фіскальна функція. Наприклад, фіскальне забезпечення реалізації соціальної функції держави, як зазначає В.Б. Тропіна, є «ієрархічною системою, складовими якої є доходи і видатки бюджету, міжбюджетні трансферти, державні позабюджетні цільові фонди» [8, с. 7]. В той час як у державознавчих дослідженнях термін «фіскальна функція держави» досі не отримав значного поширення, його широко використовують представники економічної науки. Так, Є.М. Рудниченко під суб'єктом реалізації фіскальної функції держави пропонує розуміти «державний орган, головним завданням якого є наповнення бюджетів різних рівнів шляхом вилучення і перерозподілу частини доходу суб'єктів господарювання (у вигляді сплачуваних податків, зборів, будь-яких платежів, котрі підприємство здійснює на користь держави в рамках існуючого правового поля)» [9, с. 61].

Фіскальна функція є складовою фінансової функції держави (поряд з монетарною, грошово-кредитною), а трьома її основними складовими є податкова, митна і бюджетна підфункції. [10, с. 49]. Крім того, можна розглядати фіскальну функцію також як одне з напрямлень економічної функції сучасної держави.

Список використаної літератури:

1. Лощикін О.М. Аналіз становлення наукової думки про функції держави в теорії держави і права / О.М. Лощикін // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. – 2017. Т. 28(67). – № 1. – С. 1–5.
2. Современный экономический словарь. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 495 с.
3. Харченко Н.В. Фіскальна політика як економічна функція держави / Н.В. Харченко // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2011. – № 1(45). – С. 54–59.
4. Курило В.І. Про окремі напрями підвищення ефективності фіскальної функції держави / В.І. Курило // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: Юридичні науки. – 2018. – № 1. – С. 41–46.
5. Иванов А.А. Теория государства и права / А.А. Иванов, В.П. Иванов. – М.: Юнити-Дана, 2007. – 303 с.
6. Морозова Л.А. Теория государства и права: [учебник] / Л.А. Морозова. – М.: Юрист, 2002. – 414 с.
7. Теория государства и права: [учебник] / под ред. А.С. Пиголкина. – М.: Городец, 2003. – 544 с.
8. Тропіна В.Б. Фіскальне забезпечення реалізації соціальної функції держави в Україні: автореф. дис. ... докт. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / В.Б. Тропіна. – К., 2009. – 54 с.
9. Рудниченко Е.Н. Субъекты реализации фискальной функции государства в контексте эволюционной экономики / Е.Н. Рудниченко // Новая экономика. – 2013. – № 2 (62). – С. 60–65.
10. Носіков Д.М. Сутність і зміст фіскальної функції держави / Д.М. Носіков // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2016. – Вип. 1. – Т. 1. – С.46–50.

Дзевелюк Марина Володимирівна

Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри загальнотеоретичної юриспруденції,
кандидат юридичних наук

РОЛЬ ДЕРЖАВНИХ ПОСЛУГ В ФУНКЦІОНАЛЬНІЙ МОДЕЛІ СЕРВІСНОЇ ДЕРЖАВИ

В європейському правовому просторі уже тривалий час успішно реалізується концепція сервісної держави, яка передбачає, що основним призначенням держави і основною вимогою до ефективної держави має бути зручність користування послугами, що надає держава своїм громадянам. Неефективність державних послуг майже в усьому світі є наслідком неефективності держави як форми організації суспільного життя.

Більшість функцій держави успішно можуть виконувати незалежні компанії (зокрема, сертифікація, оцінка якості, видача